Rodica Zafiu

VARIANTE ADVERBIALE CU FORMANTUL ENCLITIC *-A* ÎN ROMÂNA ACTUALĂ: NORMĂ ŞI UZ

1. INTRODUCERE

Formantul enclitic *-a* intră în alcătuirea unor adverbe (adesea, a variantelor lor lexicale) deictice (*aşa, acuma, aicea, acolea*) şi nondeictice (*altminterea, adesea, pururea*), a unor pronume negative (*nimica, nimenea*), a formelor unor pronume demonstrative (*acesta, acela, ăsta, ăla*), interogative şi relative (G-D *căruia*), nehotărâte (G-D *unuia, altuia*), a numeralelor ordinale (*al doilea*) etc. Formantul – a cărui origine nu a fost stabilită şi care amplifică corpul fonetic al unor cuvinte, în general fără a le aduce modificări categoriale sau semantice – este omonim cu cel provenit din articolul hotărât feminin, prezent în substantivele adverbializate (*lunea*) sau extins analogic în prepoziții (*înaintea*). Un *-a* similar (și incert ca origine) apare şi în locuțiunile adverbiale de tipul *de-a dura, de-a buşilea*. Descris de Hasdeu ca „particulă enclitică", „vocală emfatică" și „cuvânt deictic" (EMR I: 11–13)[1], caracterizat ulterior şi ca „particulă intensivă" (Şăineanu 1930, s.v. *pururea*), elementul *-a* a fost denumit în ultimele decenii mai ales *particulă deictică* (Ciompec 1980, 1985: 111; Zafiu 2006) sau *particulă adverbială* (Ciompec 1985: 111–134; Dinică 2005: 589 ș.a.), dar și *formant* (sau *formativ*) *adverbial nonlexical* (Vasile 2013: 23–26). Termenul *particulă* este însă destul de derutant, pentru că poate sugera o anumită autonomie a formantului care nu apare, de fapt, decât ca element sufixal. Nici termenul *deictic* nu este întru totul adecvat, pentru că presupune existența inițială a unei funcții demonstrative (oricum absente în limba actuală, dar care nici măcar nu a lăsat urme în textele vechi).

Formantul *-a*[2] este prin excelență enclitic, ocupând obligatoriu ultima poziție într-un lanț flexionar sau derivațional. Formantul se atașează după mărcile flexionare ale pronumelui – de exemplu, în cazul variantei *nimenea* (*nimeni* + *-a*), după desinența de genitiv-dativ *-ui: nimăn-ui-**a***. De asemenea, se atașează după sufixele derivative: *acuş-ic-**a***. În secvențele de formanți, *-a* admite diferite combinații: de

[1] Hasdeu atrăgea atenția asupra interesului pe care îl prezintă, pentru descrierea comparativă și tipologică, „emfaticul *-a*, una din trăsăturile cele mai caracteristice ale graiului românesc" (EMR I: 12). Formantul *-a* era denumit *amplificativ* în mai multe note din Hasdeu (1879), de exemplu, la p. 131, 295, 376.

[2] Formantul a fost comparat (Chircu 2008, 2010; Vasile 2013: 24–29, 126–138; Popescu-Marin 2014) cu alți formanți din diferite limbi romanice și balcanice.

LR, LXIX, nr. 3–4, p. 399–425, București, 2020

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

exemplu, este plasat întotdeauna după *-le*: *acilea* (*aci* + *-le* + ***-a***), *pururilea* (*pururi* + *-le* + ***-a***), dar poate fi precedat sau urmat de *-ş(i)*: *acuşa (acu* + *ş(i)* + ***-a)***, *atunceaş (atunci* + ***-a*** + *-ş(i)*). Din punct de vedere fonetic, *-a* se adaugă unei finale consonantice (*acum – acuma*) și se comportă similar articolului hotărât *-a* în cazul unei finale vocalice (formând diftongul [ęa] prin adăugare la *-e* sau *-i*: *adese – adesea*; *pururi – pururea*).

În cele ce urmează, ne propunem să verificăm uzul actual al mai multor variante adverbiale diferențiate prin prezența vs absența formantului *-a,* confruntând norma din DOOM[2] cu rezultatul unor investigații de corpus. Scurte prezentări istorice au rolul de a schița vechimea fiecărui caz de variație. Ne vom opri în final asupra variației *acum / acuma*, în încercarea de a descrie preferințele de uz ale fiecărei forme și eventualele tendințe de specializare în limba standard și în registrul colocvial.

2. DESCRIEREA CORPUSULUI

Pentru verificarea stadiului actual al variaţiei am folosit două corpusuri disponibile online – roTenTen16 (peste 2,6 miliarde de cuvinte) și CoRoLa (peste 1 miliard de cuvinte) – precum și un corpus special alcătuit pentru această cercetare (CS), mult mai redus, diferențiat stilistic, care să poată oferi unele indicații asupra registrului de utilizare. Cele două corpusuri de mari dimensiuni sunt bazate pe un material lingvistic extras total (roTenTen16) sau în parte (CoRoLa) din web, cuprinzând deci texte din toate registrele limbii scrise, dar și fenomene de „oralitate scrisă”, specifică comunicării mai puțin formale din mediul virtual. Contextele de apariție a cuvintelor nu sunt totdeauna ușor de diferențiat sociolingvistic și nu sunt perfect unitare din punct de vedere diacronic (pentru că textele cuprind citate vechi sau secvențe arhaizante); în măsura posibilului, datele pur cantitative au fost completate de o evaluare calitativă a ocurențelor, prin raportare la microcontextul lor de apariție.

Corpusul specializat (CS) este organizat din trei componente: (a) o secțiune destul de redusă, cuprinzând transcrieri de conversații, reprezentând oralitatea spontană (OS), (b) o secțiune mai amplă de oralitate formală transpusă în scris (P – dezbateri parlamentare) și (c) o secțiune cuprinzând texte scrise în registru standard, cu elemente livrești şi cu puține inserții informale (E). Subcorpusul OS reunește transcrierile din două corpusuri de română vorbită actuală (IVLRA și ROVA), însumând peste 110.000 de cuvinte. Subcorpusul P cuprinde transcrierile tuturor ședințelor Camerei Deputaților, inclusiv a celor comune cu Senatul, din luna februarie 2019 (285.601 cuvinte), iar subcorpusul E este alcătuit din textele a 9 volume contemporane de eseuri și jurnal, totalizând 936.378 de cuvinte.

Pentru analiza variației *acum / acuma* (secțiunea **4,** *infra*), am recurs și la confruntarea transcrierilor ședințelor parlamentare cu înregistrarea video a acestora (ambele disponibile pe site-ul Parlamentului: cdep.ro). Avantajul acestui material

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

constă în posibilitatea de a verifica diferențele dintre transcriere (care în general standardizează, aplicând normele curente) și versiunea orală autentică. Înregistrarea video ne-a permis să disociem secvențele de oralitate în context formal (uneori semiformal) de textele citite şi de cele depuse doar în formă scrisă.

3. VARIANTELE ADVERBIALE CU ȘI FĂRĂ *-A*

Limba română conține destule de multe adverbe care au în componență formantul enclitic *-a*; unele dintre acestea sunt chiar cuvinte din fondul principal lexical, cu frecvență ridicată în uz. În limba veche, perechile cu variația determinată de absența vs prezența formantului *-a* erau mai numeroase decât în prezent: adverbul *aiurea*, pentru care uzul şi norma actuală au decis definitiv în favoarea formei cu *-a,* avea şi variante fără *-a*: *aiure, aiurile* (înregistrate de *Dictionarium valachico-latinum,* Chivu 2008: 72). Dintre variantele adverbiale care conțineau formantul *-a*, unele s-au impus în timp ca forme unice: *aşa* nu mai intră în variație cu vechiul *aşí,* după cum nici *abia* sau *aievea* nu mai au în limba actuală variante ca *abí* sau *aieve*. În alte cazuri, nu s-a impus niciuna dintre variante: au dispărut deopotrivă din româna modernă *acoace* şi *acoacea* „încoace" (< lat. *eccum hocce,* DELR), *aoace* şi *aoacea* „aici" (< lat. **ad hocce*, DELR), *aoare* şi *ao(a)rea* „uneori" (< *a + ori / oare*, MDA)*, decinde* şi *decindea* „dincolo" (< *de ecce inde,* MDA). În fine, în multe cazuri variantele cu formantul *-a* s-au păstrat, dar au căpătat marca apartenenței la registre nonstandard (ca forme populare, regionale, învechite).

Originea formantului adverbial *-a*[3] este în continuare obiect de controverse (Vasile 2013: 25–28), dar în răspândirea formelor care îl conțin a intervenit cu siguranță analogia. Interesant este că multe dintre adverbele cu acest formant intră într-un tipar morfologic *a...a,* în care primul element este în general atribuit latinei (de exemplu, unei construcții cu lat. *ad*). Tiparul s-a extins însă și asupra unor adverbe de alte origini. Cazul tipic este *aievea,* în care corpului fonetic preluat din slavă (*jave*) i s-a adăugat un *a-* inițial (*aiave*) și un *-a* final în varianta impusă (*aievea*).

Nu este clar nici momentul în care au apărut variantele cu formantul *-a*. Cum se va vedea în continuare, multe dintre variante erau deja prezente în cele mai vechi texte românești, din secolul al XVI-lea. Altele au atestări mai târzii.

Pentru discuția despre statutul actual al variației dependente de formantul *-a* am ales perechile (1) *acolo / acolea*; (2) *adineaori / adineaorea*; (3) *aici / aicea*; (4) *alături / alăturea*; (5) *alocuri / alocurea*; (6) *altminteri / altminterea*; (7) *asemeni / asemenea*: (8) *aşijderi / aşijderea*; (9) *atunci / atuncea*; (10) *nicăieri / nicăierea*; (11) *pretutindeni / pretutindenea;* (12) *pururi / pururea.* La acestea se adaugă perechea *acum / acuma*, care va fi analizată în secțiunea următoare.

[3] Pentru formantul *-a* din structura demonstrativelor pronominale, vezi Nicolae (2019: 169–170).

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

Am exclus din listă, păstrând pentru o analiză separată, perechea *atât / atâta*, în care valoarea adverbială este adesea greu de deosebit de cea a pronumelui și a adjectivului pronominal nehotărât omonim. Investigarea corpusului devine în asemenea cazuri mult mai dificilă și laborioasă.

Nu am cuprins între perechile investigate cazurile de arhaisme deja citate (*acoace / acoacea*, *aoace / aoacea*, *aoare / ao(a)rea, decinde / decindea*, care ni s-au părut nerelevante pentru uzul actual. La fel, am exclus perechile cu elemente populare, regionale și învechite *aci(e) / aciia*, *acu / acua, acuș(i) / acușa, amu / amua, încalte* / *încaltea,* ca și perechile în care *-a* apare sau nu după formantul *-le*: *acile / acilea*, *pururile / pururilea* etc. Unele dintre aceste forme apar în DOOM[2] doar ca urmare a preluării inventarului lexical al dicționarelor generale, fiind marcate ca populare (*aci; acuși / acușa; amu*), populare și învechite (*decindea*) sau regionale (*încaltea / încalte*).

Nu am cuprins în perechile selectate nici variația dintre formele *ades*[4] şi *adesea* (pentru care găsim în textele vechi şi variantele *adese* sau *adease* – Ev.1642). Fiind vorba de un compus pentru care varianta fără *-a* este ulterioară şi care intră în concurență cu încă o formă – *adeseori* –, am considerat că această variație merită o tratare detaliată, separată.

Pentru că aparțin altei clase lexico-gramaticale, nu vor fi tratate aici pronumele negative *nimeni* şi *nimic*, deși acestea au o variație asemănătoare cu a adverbelor (*nimeni / nimenea*, *nimic / nimica* – comparabile cu *nicăieri / nicăierea*).

În continuare, vom schița o istorie a formelor bazată pe atestările lor în texte vechi, în primele dicționare şi câteva gramatici, examinând apoi schimbările moderne ale normei. Am ales doar câteva repere, care se adaugă prezentării diacronice din Ciompec (1980; 1985: 115–121). Dintre dicționare, am ales să verificăm prezența variantelor în *Dictionarium valachico-latinum* (Anonymus Caransebesiensis), de la mijlocul secolului al XVII-lea, în *Lexiconul de la Buda* (LB 1825), în dicționarul lui Damé (1893–1894), foarte apropiat de limba vorbită în epocă, şi într-o ediție interbelică a foarte popularului dicționar al lui Şăineanu (1930). Chiar dacă vechile dicționare românești nu sunt explicit normative și nu folosesc etichetări de registru, simpla selecție a variantelor corespunde unei evaluări şi unei standardizări implicite (Zafiu 2020). La două decenii după norma consemnată în *Dicționarul universal* al lui Şăineanu încep să apară instrumentele normative ale noii Academii. *Micul dicționar ortografic* (MDO, 1953) şi *Dicționarul ortoepic* (DO, 1956) nu înregistrează decât acele cuvinte pe care autorii le consideră susceptibile de variații și deci supuse standardizării. Ca urmare a acestei abordări, nu toate perechile care ne interesează sunt cuprinse în inventarele primelor instrumente normative din a doua jumătate a secolului al XX-lea. De exemplu, în MDO (1953) nu apar deloc *acum, aici, alături, alocuri, pretutindeni* și *pururi*; în DO continuă să lipsească *acum, alături, alocuri*, dar unele dintre cuvintele cu formă unică în MDO primesc variante.

[4] DOOM[2] omite total forma *ades*, care este totuși destul de folosită în tipuri diferite de texte, într-un registru livresc-arhaizant şi în parafraze poetice (intertextuale).

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

În DOOM[1] (din 1982) şi DOOM[2] (din 2005) este cuprins întregul inventar al dicționarelor generale, incluzând şi termenii populari şi regionali. Între cele două dicționare normative există diferențe semnificative de abordare. DOOM[1] nu recurgea la indicații de registru, conferind formelor incluse statutul de variante literare libere, a căror ordine de prezentare (separate de bare oblice) echivala cu preferința[5].

Perechile care vor fi descrise în continuare se află în DOOM[2] în următoarele situații:

– este înregistrat doar unul dintre membri: *adineaori, aici, alocuri, altminteri, asemenea, pretutindeni*;

– sunt înregistrați ambii membri, doar unul fiind considerat literar: *acum / acuma*; *alături / alăturea*; *atunci / atuncea*; *nicăieri / nicăierea*;

– sunt înregistrați ambii membri, fără diferențiere de registru: *pururi / pururea*;

– sunt înregistrați ambii membri, atribuindu-li-se deopotrivă statut nonliterar: *aşijderi / aşijderea*;

– sunt înregistrați ambii membri, considerați cuvinte diferite: *acolo / acolea*.

3.1. *Acolo / acolea*

Adverbul *acolo* (< lat. *eccum illoc*, DELR) are (în diferite epoci, regiuni şi registre) mai multe variante: în *-e* (*acole*), în *-a* (*acolea*) şi fără *a-* inițial: *colo, cole, colea*. În contextul de față, al discuției despre variantele cu *-a* adverbial, ne interesează doar raportul dintre *acolo* şi *acolea*. Cele două forme au fost uneori considerate diferite prin origine (DA, DER) şi/sau prin sensul lor deictic, considerându-se că *acolea* exprimă un grad intermediar de distanță, între *acolo* şi *aici* (DA; Avram 1997: 256). Totuşi, aşa cum arată Ciompec (1985: 117–118), în textele vechi nu se poate vorbi de diferențiere, cele două forme manifestându-se, în contexte similare, ca echivalente. Echivalența pare să fie şi relația actuală între variante.

Acolo era curent în textele din secolul al XVI-lea: CV.1563–83, CC[2].1581, PO.1582, etc., vezi şi Ciompec (1985: 116), precum şi Corpusul electronic al textelor româneşti vechi (1521 – 1640) – CETRV. Şi varianta *acole* apare din cele mai vechi texte (PH.1500–10) şi continuă să circule în secolele următoare (găsindu-se, de exemplu, în BB.1688). Varianta *acolea* este la fel de veche, apărând de exemplu în PO.1582, chiar de mai multe ori („turnaţi-vă la casa slugiei voastre şi mâneţi *acolea*", p. 60; „*acolea* pociu rămânea", p. 62 etc.). Majoritatea vechilor gramatici au înregistrat forma *acolo*. În lista foarte bogată de adverbe, cu multe elemente populare, din gramatica lui Golescu (2015 [1840]: 76), apar ambele forme – *acolo* şi *acolea* (dar şi *colo, colea, încolo, încolea*).

În *Dictionarium valachico-latinum* (Anonymus Caransebesiensis, circa 1640–1660), este înregistrată doar forma *acolo* (Chivu 2008: 72). În *Lexiconul de*

[5] *Instrucțiunile de folosire a dicționarului* explică semnificația convenției grafice: „Bara oblică separă între ele două variante literare libere ale unui cuvânt sau ale unei forme gramaticale; variantele sunt date în ordinea în care sunt admise, prima dintre ele fiind cea preferată ca recomandare" (DOOM[1] 1982: XXXIX).

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

la Buda (LB 1825) sunt însă prezente deopotrivă *acolo* şi *acolea*[6]. Damé (1893–1894) selectează doar varianta *acolo,* iar Şăineanu (1930) separă semantic și funcțional *acolo* (scurtat *colo*) „în acel loc, în opoziţiune cu *aci*" de *acolea,* care „arată o poziţiune mai aproape decât *acolo*". MDO (1953) şi DO (1956) cuprind doar forma *acolo*. DOOM[1] înregistrează separat adverbele *acolo* şi *acolea*, cel de-al doilea fiind glosat „pe aici". DOOM[2] păstrează aceeași separare, introducând însă distincția stilistică dintre cele două forme: *acolo* este păstrat ca formă literară, nemarcată, iar *acolea* primește eticheta „popular".

Interogarea corpusurilor (*Tabelul 1*) a arătat că forma *acolo* este net dominantă prin frecvență, *acolea* fiind o variată extrem de rară în textele contemporane, indiferent de registru.

Tabelul 1

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
acolo	130.089	99, 96%	1.137.219	99,97%	290	100%	100	100%	464	100%
acolea	47	0,04%	394	0,03%	0	0%	0	0%	0	0%

Multe dintre exemplele din corpusul roTenTen16 provin din texte vechi. Exemplele recente par să indice sporadic utilizări regionale, cu un sens deictic special (1a), dar – secvențele fiind ambigue – cel mai adesea *acolea* este echivalent semantic cu *acolo*, în contexte colocviale, ludice (1b,c).

(1) a. *am doar o vorbă cu dumneata, d'**acolea** de la noi, din Gorj* (gorjnews.ro)[7]
b. *să facem socoteala: 18% din 20 de milioane, cam pe-**acolea*** (europeea.ro)
c. *a trimis coletul fics gol (măcar o cărămidă **acolea**...)* (computergames.ro)

Etichetele de registru din DOOM[2] se confirmă; totuși, se pare că *acolea*, marcat ca nonstandard, este, în rarele sale ocurențe colocviale, o variantă a lui *acolo* (aşa cum era și în limba mai veche).

3.2. *Adineaori / adineaorea*

Perechea *adineaori / adineaorea,* provenind din elemente de origine latină, dar pentru care s-au propus mai multe explicații etimologice (de exemplu, **ad de in illa hora*; cf. DER, DELR), face parte dintr-un număr mare de variante, dintre

[6] În cazul mai multor variante adverbiale pe care le discutăm în continuare, ortografia *Lexiconului de la Buda* este interpretabilă. Scrierea cu litere latine (etimologică) notează finala *-e*, în vreme ce echivalentul în alfabet chirilic conține în final slova ѣ. Comparația cu utilizarea slovei în alte contexte ne îndreptățește să o interpretăm ca [ęa]; există cazuri în care slovei îi corespunde în versiunea cu caractere latine chiar secvența *-ea* (de exemplu, în scrierea cuvântului-titlu *pretutindenea*).

[7] Sursele electronice sunt preluate din corpus. În citate am completat diacriticele care lipseau.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

care în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea sunt atestate *dănăoară, dinioare, dineaorea* ş.a. (DELR).

În gramatica lui Eustatievici (1969 [1757]: 80) este consemnată doar forma *dineauri*, iar la Diaconovici Loga (1973 [1822]: 138) apare doar *adinoarea*.

În *Dictionarium valachico-latinum* formele nu sunt prezente. În *Lexiconul de la Buda* (LB 1825) este înregistrat doar tiparul cu *-i* final, în două ipostaze: intrarea lexicografică principală este *adeneaori,* iar *adineaori* e o variantă, cu trimitere. În Damé (1893–1894) găsim doar varianta *adineaori*. În MDO (1953) singura recomandare normativă este pentru *adineauri*, formă căreia DO (1956) îi adaugă şi varianta *adineaori*. DOOM[1] admitea în acest caz chiar trei forme, dintre care a treia este mai rară şi mai puţin plauzibilă ca variantă literară: *adineauri / adineaori / adinioarea*[8]. DOOM[2] a restrâns variația la primele două forme, inversând ordinea preferinţei – *adineaori* / *adineauri* –, fără a mai înregistra vreo formă în *-a.*

Rezultatele din *Tabelul 2* cumulează numărul de forme pentru două serii de variante: cele care au interior vocala *o* (*-ori / -oarea*) și cele cu vocala *u* (*-uri / -urea*). Varianta cu *o* (*adineaori*) este cea recomandată de DOOM[2], dar varianta cu *u* este mult mai frecventă: *adineauri* are 2.048 de ocurenţe în roTenTen16, iar *adineaori* – doar 842.

Tabelul 2

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
adineaori /-uri	1.202	99,09%	2.890	99,18%	2	66,67%	3	100%	1	100%
adineaorea/-urea	11	0,91%	24	0,82%	1	33,33%	0	0%	0	0%

Rezultatele în procente ale investigării corpusului special nu sunt, desigur, concludente, din cauza numărului extrem de mic de ocurenţe identificate.

Contextele în care apar variantele aparțin în genere comunicării standard, cu elemente colocviale (așa cum se poate presupune pornind chiar de la sensul deictic al adverbului).

(2) a. *o mai ţineţi minte, asta versus ce întreba colegu* ***adineaurea****!?* (mygarage.ro)
b. *La Cosmote, am verificat* ***adineaorea****, un SMS costă în mod normal, la un client persoană fizică, 5 eurocenţi* (cabral.ro)

Dat fiind numărul mic de atestări, opţiunea DOOM[2] de a nu include şi varianta sau variantele în *-a* este justificată. Pe de altă parte, ar fi meritat să fie reexaminată preferința pentru *adineaori* în defavoarea formei *adineauri*.

[8] În corpusul roTenTen16, forma *adinioarea* are doar 5 atestări, dintre care două provin din lucrări de lingvistică în care se discută variantele din DOOM[1].

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

3.3. *Aici / aicea*

Forma *aicea* (din lat. *ad hicce*, DELR) este dominantă în secolul al XVI-lea (CC[2].1581, PO.1582 etc.), față de varianta sa *aice* (ulterior *aici*). Variantele adverbului interferează cu cele ale perechii *aci / aciia* (din lat. *eccum* + *hic*, DELR), producând o serie bogată de variante, care cuprinde formele *ici / icea, acice / acicea, cice / cicea* etc. Pentru variația din secolul al XIX-lea, v. Dinică (2015: 236).

În gramatica lui Eustatievici (1969 [1757]: 79) adverbul apare cu forma *aicea*. Golescu (2015 [1840]: 76) înregistrează variantele *aici* şi *aicea* (alături de *ici* şi *aci*); la Alecsandri (1863: 75) găsim seria *ici, aici, aci*.

În *Dictionarium valachico-latinum* singura formă înregistrată este *aicea,* cu traducerea *hic* (Chivu 2008: 72). *Lexiconul de la Buda* (LB 1825) cuprinde doar forma *aci*. În dicționarul lui Damé (1893–1894), forma principală este *aici*, dar sunt cuprinse şi variantele *aice, aicea, aci, acicea*; se sugerează și o anumită specializare, în măsura în care construcția cu *până* este plasată sub forma *aicea* (*până aicea*). La Şăineanu (1930), *aici* este considerat o formă regională (moldovenească), cuvintele principale (cu definiţie) fiind *aci* și *acilea.* MDO (1953) nu înregistrează niciuna dintre forme; DO (1956) alege forma *aici*, cu variantele *aci* şi *aicea*. DOOM[1] indică variantele *aici / aicea*, iar DOOM[2] reține doar forma *aici*.

Rezultatele statistice sintetizate în Tabelul 3 arată că forma *aicea* reprezintă un procent mic (sub 1%) din utilizările adverbului în corpusurile de mari dimensiuni, dar numărul de ocurenţe este totuși de ordinul miilor. În plus, în subcorpusul oral frecvența formei *aicea* este considerabil mai mare: 35,69%.

Tabelul 3

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
aici	158.560	99,04%	1.740.117	99,61%	164	64,31%	208	100%	813	99,88%
aicea	1.544	0,96%	6.844	0,39%	91	35,69%	0	0%	1	0,12%

Contextele de apariție a formei *aicea* sunt, desigur, cele ale oralității colocviale.

(3) a. *Băi, ţipaţi **aicea** ca în junglă!* (haioase.ro)
b. *Prin urmare, am început să înregistrez discuri **aicea*** (srr.ro)
c. *deci **aicea** e clar că norma e fixată târziu* (ROVA)

E de discutat dacă forma *aicea* poate fi pur și simplu omisă dintr-un dicționar normativ sau dacă o etichetare similară celei a variantei *acuma* nu ar corespunde mai bine statutului său în uzul oral.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

3.4. *Alături / alăturea*

Alături (provenit probabil din grupul prepoziţional *a lature / laturi,* DA) are şi variantele *alătură*[9] şi, cu formantul *-a, alăturea* (BB.1688). În gramatica lui Golescu (2015 [1840]: 76) se consemnează ambele forme: *alături* şi *alăturea*.

În *Dictionarium valachico-latinum* este consemnată forma *alature,* cu traducerea lat. *ad latus* (Chivu 2008: 72). În *Lexiconul de la Buda* (LB 1825), forma adverbului este *alăturea.* În dicţionarul lui Damé (1893–1894), există două intrări lexicografice: una reunind variantele *alătură* şi *alăturea*, cealalaltă cu forma *alături,* diferitele construcţii şi sensuri fiind repartizate între acestea (*a merge alăturea, pre alătură,* dar *de-alături* etc.). Şăineanu (1930) are doar cuvântul-titlu *alăturea,* dar exemplele de contexte tipice cuprind şi forma *alături*, sugerând o oarecare specializare: „*alăturea* adv. 1. lângă; *pe alăturea*, prin prejur; 2. fig. afară din: *alături cu adevărul, alături cu dreptatea*". MDO (1953) şi DO (1956) nu includ cuvântul. DOOM[1] înregistrează ambele forme: *alături / alăturea*; DOOM[2] păstrează ambele forme, introducând diferenţierea de registru: forma literară este *alături*, varianta *alăturea* fiind etichetată „popular şi familiar".

În *Tabelul 4* sunt prezentate rezultatele investigării corpusului (variantele fiind verificate în versiuni cu şi fără diacritice).

Tabelul 4

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
alături	8.835	95,43%	707.821	99,85%	7	100%	43	100%	170	100%
alăturea	423	4,57%	1.081	0,15%	0	0%	0	0%	0	0%

Forma *alăturea* are frecvenţe uşor diferite în cele două mari corpusuri şi nu a fost găsită în niciuna dintre secţiunile corpusului specializat. Contextele de apariţie aparţin registrului colocvial şi indică o anume specializare pentru construcţia metaforică *alăturea cu drumul* (4a).

(4) a. *E falsă de la un cap la altul. E complet* ***alăturea cu drumul*** (ziartricolorul.ro)
b. ***Alăturea*** *zic să pun şi de-o cană de cafea* (neuronul.ro)

Şi în acest caz, ierarhizarea variantelor şi diferenţierea stilistică indicată în DOOM[2] se confirmă.

3.5. *Alocuri / alocurea*

Perechea *alocuri / alocurea* (formată din *a* + *locuri* şi intrând în construcţia prepoziţională cu *p(r)e*) nu este prezentă în textele din secolul al XVI-lea şi nu a

[9] Atestările din DA şi din Ciompec (1985: 116) sunt din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi din secolul al XVIII-lea.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

fost înregistrată în dicționarele mai vechi (*Dictionarium valachico-latinum, Lexiconul de la Buda*). Totuși, DA oferă câteva exemple din secolul al XVII-lea, de exemplu la Dosoftei (*de pre alocurea*). În dicționarul lui Damé (1893–1894), forma selectată este *alocurea*, dar în cadrul articolului sunt menționate şi variantele acesteia („on dit aussi *alocuri, alocure*"). Şăineanu (1930) reține doar forma *alocurea* (pe care o explică prin analogie cu *alăturea*). MDO (1953) şi DO (1956) nu cuprind cuvântul. DOOM[1] înregistrează ambele variante: *alocuri / alocurea*. În DOOM[2], este păstrată doar forma *alocuri,* în locuțiunea *pe alocuri*.

Așa cum se vede din *Tabelul 5*, ambele variante (care apar doar precedate de prepoziția *pe*) sunt destul de puțin frecvente, forma *alocuri* fiind totuși clar preferată.

Tabelul 5

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
alocuri	2.790	98%	21.071	99,29%	0	–	0	–	8	100%
alocurea	57	2%	151	0,71%	0	–	0	–	0	0%

Locuțiunea nu este caracteristică oralității. Varianta *alocurea* poate apărea în diferite registre, nefiind marcată colocvial.

(5) *va trebui să parcurgă un drum lung, anevoios şi* ***pe alocurea*** *singuratic* (edituradelfin.ro)

Reducerea la o singură formă sau acceptarea ambelor forme ține în acest caz de o decizie mai generală a instanțelor normative, care pot prefera, ca principiu general al standardizării, reducerea variației sau păstrarea ei în limitele tradiției.

3.6. *Altminteri / altminterea*

Adverbului fixat de norma actuală în forma *altminteri* îi corespunde în limba veche *aimintre,* cu variantele sale. Explicațiile etimologice sugerează că în acest caz ar fi vorba de două cuvinte cu origini diferite, dar cu același sens şi cu formele contaminate; DELR separă formele cu *ai-* (din lat. *alia mente*) de cele cu *alt-* (poate din lat. *altera mente*). Oricum, cele două adverbe și contaminarea lor au produs un număr foarte mare de variante (consemnate în DA). Unele forme au atestări dintre cele mai vechi: *aimintrea* (Scrisoarea lui Neacșu, 1521, în DÎ; CC[2].1581), *aimintri* (PO.1582), *aimintrilea* (CC[2].1581) etc.

Vechile gramatici selectează variante diferite din multele posibilități existente în epocă: de exemplu, Micu şi Şincai (1980 [1780]: 66) aleg forma *amintrilea*, Diaconovici Loga (1973 [1822]: 139) menționează varianta *altmintrilea*, iar în gramatica lui Golescu (2015 [1840]: 78) forma consemnată este *aminterea*.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

În *Dictionarium valachico-latinum* apar *aimintre* și *aimintrile* (Chivu 2008: 72). În *Lexiconul de la Buda* (LB 1825) adverbul este înregistrat cu mai multe variante, diferențiate în corpul cuvântului, dar și prin prezența sau absența formantului *-le*: *almintrilea*, *almentrelea*, *altmintrea.* Alte variante nu apar cu transcrierea în alfabet chirilic, deci nu este cert dacă finala lor este *-e* sau *-ea*: *altmintrele, altmintrene, altmintrile*. În dicționarul lui Damé (1893–1894), forma principală este *altmintrelea*, iar *altmintre* apare ca variantă. Şăineanu preferă varianta *alminterea*, înregistrând şi *altmintrelea* ca „formă paralelă". În MDO (1953) este consemnată doar forma *altminteri*, căreia DO (1956) îi adaugă variantele *altminterea* şi *altmintrelea*. DOOM[1] păstrează trei variante, în ordinea: *altminteri / altminterea / altmintrelea*. Dintre acestea, DOOM[2] reține doar forma *altminteri*[10].

Datele din *Tabelul 6* arată că *altminterea* este într-adevăr o formă puțin folosită. Absenţa totală a atestărilor ambelor variante din subcorpusul oral spontan şi numărul mic de atestări în subcorpusul parlamentar (în raport cu cel din textele de tip eseistic) confirmă statutul actual al lui *altminteri*, de sinonim livresc-arhaizant al adverbului *altfel*.

Tabelul 6

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
altminteri	3.796	99,22%	11.453	99,05%	0	–	3	75%	84	98,82%
altminterea	30	0,78%	110	0,95%	0	–	1	25%	1	1,18%

Investigația ar putea fi continuată pentru a se vedea dacă în raportul dezechilibrat statistic dintre *altminteri* și *altminterea* există totuși o tendință de specializare funcțională. Ambele variante apar cu mai multe valori: *altminterea* poate fi circumstanțial de mod (6a), conector cu sens concesiv (6b), marcator discursiv de contrast (6c).

(6) a. *fac o enormă greșeală metodologică dacă vor căuta să își demonstreze credința prin regulile așezate de cei ce cred* ***altminterea*** (portalulrevolutiei.ro)
b. *Jocul perspectivelor şi profunzimea uriaşă dau dinamică clădirii (****altminterea*** *cât se poate de statică)* (fotodigital.ro)
c. ***Altminterea***, *aşteptăm cu interes împlinirea profeţiilor comerciale la care suntem martori* (revista22.ro)

Forma *altminterea* pare a fi mai puțin folosită în româna actuală în construcție cu *de*, în alcătuirea marcatorului *de altminterea*. Datele pur statistice oferite de corpusul roTenTen16 nu sunt absolut convingătoare (16,21% dintre ocurențele formei

[10] Restrângerea variantelor adverbului prin intervențiile normative recente este urmărită de Mîrzea Vasile (2015: 616).

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

altminteri sunt cele din colocația *de altminteri,* față de 10% dintre ocurențele formei *altminterea* în *de altminterea*), dar cifrele absolute sunt mici, iar examinarea contextelor arată că toate cele 10 ocurențe ale sintagmei *de altminterea* provin de fapt din citarea unor texte mai vechi.

3.7. *Asemeni / asemenea*

Forma *asemenea* şi variantele sale provin din lat. *assimile* (DELR). În limba veche sunt atestate numeroase variante ale cuvântului; de exemplu, în PO.1582 apar *asemine, aseamini, aseaminea, aseaminile, aseaminilea*. În gramatica lui Eustatievici (1969 [1757]: 80) adverbul are forma *asemine*, la Diaconovici-Loga (1973 [1822]: 139) găsim varianta *asemenea*, iar în gramatica lui Golescu (2015 [1840]: 78) – *asemene*.

Dictionarium valachico-latinum conține varianta *asemene* (Chivu 2008: 74), apropiată de *aseamene,* din *Lexiconul de la Buda* (LB 1825). La Damé (1893–1894), *asemenea* este forma principală, iar *asemeni* – variantă. Şăineanu (1930) înregistrează doar varianta *asemenea*, opțiune regăsită în MDO (1953). DO (1956) indică, alături de *asemenea,* și varianta *asemeni*. În DOOM[1], adverbul este înregistrat ca intrare principală doar în forma *asemenea*, dar locuțiunea construită cu prepoziția *de* apare cu variantă: *de asemenea / de asemeni*. În DOOM[2] este păstrat doar *asemenea*, inclusiv în locuțiunea *de asemenea*.

În cazul acestei perechi de variante nu am putut aplica o căutare simplă a formelor, pentru că acestea ar fi inclus și utilizările adjectivale ale cuvântului. Am comparat doar secvența relevantă (singura pentru care DOOM[1] indica o variație) *de asemeni / de asemenea*. Rezultatele din *Tabelul 7* sunt interesante mai ales în secțiunile corpusului specializat: locuțiunea adverbială este extrem de rară în oralitatea spontană, având însă un număr relativ mare de ocurențe în discursul parlamentar și în eseuri, într-un registru predominant formal și livresc.

Tabelul 7

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
de asemeni	1.369	1,26%	12.279	1,28%	2	33,33%	0	0%	4	2,63%
de asemenea	107.637	99,74%	944.697	98,72%	4	66,67%	169	100%	148	97,37%

În ceea ce privește corpusurile mari, semnalăm importanța cifrelor absolute. Deși procentul de 1,28% este unul mic, cele peste 12.000 de ocurențe ale variantei *de asemeni* (în corpusul roTenTen16) nu sunt de neglijat

E de presupus că în favoarea variantei *de asemeni* încă acționează tradiția literară şi efectul acceptării ei în DOOM[1]. În plus, nefiind o variantă cu formantul *-a*, *de asemeni* nu dezvoltă conotații de registru oral-popular; dimpotrivă, este percepută ca marcă de stil înalt, de prețiozitate arhaizantă. Exemplele din corpus sunt în cea

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

mai mare parte actuale, din tipuri de texte diferite, administrative, tehnice, publicitare, politice etc.

(7) a. *ca o noutate pe piaţă vă aducem uşile cu rama din lemn placate* ***de asemeni*** *cu acelaşi furnir sintetic* (mattrom.ro)
b. *Facultatea de Medicină Dentară din Iaşi este o instituţie academică structurată şi organizată conform unor principii moderne, fiind* ***de asemeni*** *una dintre cele mai prestigioase facultăţi cu profil medical din ţară* (umfiasi.ro)
c. *voi trimite guvernul Ponta acasă și pe domnul prim-ministru* ***de asemeni*** (mediafax.ro)

Numărul mare de ocurențe și absența riscului de a fi percepută ca popular-colocvială sunt argumente pentru a reintroduce (*de*) *asemeni* în dicționarele normative, ca variantă literară.

3.8. *Aşijderi / aşijderea*

Variantele adverbului cu baza de origine slavă (< *aşiş + [tako]nde + re,* DELR) sunt atestate din cele mai vechi texte româneşti: *aşijdere* (CCat.1560, Prav.1581, PO.1582), *aşijderea* (CC[2].1581, PO.1582); v. și Ciompec (1985: 116).

În gramatica lui Eustatievici (1969 [1757]: 80) și la Diaconovici-Loga (1973 [1822]: 139) este consemnată doar forma *aşijderea*. În gramatica lui Golescu (2015 [1840]: 78) regăsim aceeași variantă, diferențiată doar de pronunția dură a consoanei *ş,* modificând timbrul vocalei următoare*: aşâjderea*.

O serie de variante ale cuvântului se deosebesc prin notarea prin *ş* sau *j* a consoanei șuierătoare urmate de ocluziva sonoră *d*. În *Dictionarium valachico-latinum* apare doar forma *aşijdere* (Chivu 2008: 74). În dicționarul lui Damé (1893–1894) este consemnată, alături de forma de bază *aşişderea*, şi varianta *aşijdere*. La Şăineanu (1930) găsim doar forma *aşişderea*, scrisă *aşijderea* în MDO (1953). DO (1956) înregistrează două forme: *aşijderea* și, ca variantă, *aşijderi*. Și în DOOM[1] sunt prezente ambele forme: *aşijderea / aşijderi*. În DOOM[2], ambele sunt considerate „învechite, populare şi familiare”.

În *Tabelul 8* se poate observa numărul mic de atestări ale celor două forme și absența lor totală din corpusul restrâns specializat (ceea ce confirmă etichetarea din DOOM[2]).

Tabelul 8

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
aşijderi	30	6,77%	67	3,18%	0	–	0	–	0	–
aşijderea	413	93,23%	2.040	96,82%	0	–	0	–	0	–

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

Varianta *aşijderi* nu este însă – potrivit procentelor din tabel – chiar nesemnificativă.

(8) a. *ieri am halit vreo şapte clătite cu făină integrală (şi dulceaţă **aşijderi**)* (slabute.ro)
b. *Strada constituie astăzi un adevărat spaţiu de spectacol, magazinele, în majoritatea cazurilor, **aşijderi*** (coramdeo.ro)

Ca și în cazul perechii de variante *asemeni / asemenea*, în care forma standard este cea cu formantul *-a*, cealaltă formă nu riscă să fie percepută ca populară, ci doar ca arhaizantă, ceea ce îi sporește gradul de acceptabilitate.

3.9. *Atunci / atuncea*

Adverbul *atunci* (din lat. **ad-tuncce,* DELR) avea în limba veche variantele *atunce* (PH.1500–10, CC[2].1581, Ev.1642), *atuncea* (BB.1688), *atunci* (BB.1688); v. și Ciompec (1985: 116).

În gramatica lui Golescu (2015 [1840]: 77) şi la Vaillant (1840: 111) apar ambele forme: *atunci* şi *atuncea*; la Alecsandri (1863: 74) formele sunt *atunci* şi *atunce*.

În *Dictionarium valachico-latinum* sunt consemnate variantele *atunce* şi *atunci,* neierarhizate, cu traducerea lat. *tunc* (Chivu 2008: 75). În LB (1825) apare doar forma *atunci*. Damé (1893–1894) selectează tot forma *atunci*, căreia îi adaugă variantele *atuncea* şi *atunceşi*. Şăineanu păstrează doar pe *atunci* (1930). Surprinzător, singura formă recomandată de MDO (1953) este *atuncea.* DO (1956) revine însă la tradiția preferinței pentru *atunci*, indicând forma *atuncea* doar ca variantă. În DOOM[1] apar ambele variante, în ordinea preferențială *atunci / atuncea*. Acestea sunt păstrate și în DOOM[2], cu precizarea că *atunci* este varianta literară, iar *atuncea* are eticheta „popular”.

Din *Tabelul 9* se poate observa că frecvența relativă a formei *atuncea* este foarte mică, dar numărul absolut al ocurențelor este destul de mare. În subcorpusul oralității spontane, frecvența relativă este diferită de rest, aproape un sfert din totalul de ocurențe fiind reprezentat de forma în *-a*.

Tabelul 9

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
atunci	152.569	99,11%	2.123.968	99,76%	118	76,13%	214	100%	1.087	100%
atuncea	1.367	0,89%	5.103	0,24%	37	23,87%	0	0%	0	0%

Varianta *atuncea* pare să fie compatibilă cu toate contextele lui *atunci*, diferența fiind doar de registru.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

(9) a. *Şi **atuncea**, eu ce pot să fac?* (ziaruldeiasi.ro)
b. ***Atuncea** de ce se plânge de RealitateaTV?* (hotnews.ro)
c. *Până **atuncea** să mai aştepte...* (sport.ro)

Descrierea din DOOM[2] corespunde aşadar situaţiei rezultate din investigaţia de corpus.

3.10. *Nicăieri / nicăierea*

Perechii *nicăieri / nicăierea* (din lat. *nec aliubi,* MDA) îi corespund în limba veche mai multe variante: *necăiri* (Ev.1642), *necăirea* (CC[2].1581), *necăiurilea* (PO.1582) etc.[11]

În *Dictionarium valachico-latinum* forma adverbului este *necăiuri* (Chivu 2008: 104). În gramatica lui Diaconovici-Loga (1973 [1822]: 138) este selectată forma *nicăirea*, în vreme ce LB (1825) preferă varianta *necăiri*. În dicţionarul lui Damé (1893–1894), *nicăiri* are şi varianta *nicăiuri*. Şăineanu (1930) preferă varianta cu formantul *-a* – indicând doar forma *nicăirea* şi explicând că este vorba de „o finală analogică". MDO (1953) şi DO (1956) păstrează doar forma *nicăieri*. În DOOM[1] reapar ambele variante: *nicăieri / nicăierea*. În DOOM[2], *nicăieri* este varianta literară, iar *nicăierea* are eticheta „popular".

În *Tabelul 10* se observă că varianta *nicăierea* este extrem de rară, fiind absentă şi din corpusul oral spontan.

Tabelul 10

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
nicăieri	5.871	99,16%	50.052	99,73%	5	100%	6	100%	42	100%
nicăierea	50	0,84%	134	0,27%	0	0%	0	0%	0	0%

Multe dintre cele 134 de exemple din corpusul roTenTen16 provin din citarea unor texte vechi. Exemplul (10) este una dintre puţinele excepţii.

(10) *m-am uitat la el, mi s-a părut de **nicăierea** şi mi-am spus punctul de vedere* (euasazic.ro)

În ciuda rarităţii actuale, variaţia marcată stilistic *nicăieri / nicăierea* poate fi păstrată, măcar datorită tradiţiei; cum am văzut, variantele cu formantul *-a* au fost formele preferate, la un moment dat, de unele dicţionare şi gramatici.

[11] Pentru alte atestări ale variantelor, v. Ciompec (1985: 117); pentru situaţia din secolul al XIX-lea şi al XX-lea, v. Dinică (2015: 237), respectiv Mîrzea Vasile (2015: 616).

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

3.11. *Pretutindeni / pretutindenea*

Perechea *pretutindeni / pretutindenea* corespunde unui adverb cu atestări vechi (explicat din lat. *per totum inde,* MDA) și cu numeroase variante: *pretutindirea* (CV.1563–83), *pretutindini* (Ev.1642), *pretutindinea* (BB.1688) etc. O parte dintre variantele vechi nu aveau componentul *pre-*: *tutindinre* (PH.1500–10), *tutindirea* (CV.1563–83), *tutindinea* (CC[2].1581), *tutindenea* (Ev.1642) etc.[12]

Gramaticile vechi propun variante diferite: Micu şi Şincai (1980 [1780]: 64) aleg forma *pretutendene*, Diaconovici Loga (1973 [1822]: 138–139) forma *pretutindinea*[13], Alecsandri (1863: 76) – *pretutindine* etc.

Adverbul este prezent în forma *pretutindenea* în *Lexiconul de la Buda* (LB 1825). La Damé (1893–1894) forma unică e *pretutindeni*, care rămâne cea preferată și de Şăineanu (1930). MDO (1953) nu înregistrează cuvântul, dar DO (1956) cuprinde forma recomandată *pretutindeni*, cu varianta *pretutindenea*. În DOOM[1] sunt înregistrate ambele variante: *pretutindeni / pretutindenea*, din care DOOM[2] păstrează doar forma *pretutindeni*.

Rezultatele statistice arată că forma *pretutindenea* este în netă inferioritate față de *pretutindeni*, dar și că ambele sunt relativ rar folosite (şi cu totul absente din subcorpusul oralității spontane).

Tabelul 11

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
pretutindeni	8.470	97,58%	38.813	98,82%	0	—	41		35	
pretutindenea	210	2,42%	465	1,18%	0	—	0		0	

Exemplele din roTenTen16 provin în mare parte din citarea unor scrieri mai vechi sau din texte religioase: exemplul (11) este prototipic pentru acest tip de contexte.

(11) *De aceea s-a dus în Alexandria cea dinspre Faros, și de acolo la Pentapole, făcând* ***pretutindenea*** *minuni.* (calendar-ortodox.ro)

3.12. *Pururi / pururea*

Forma *pururea* este cea mai frecventă în textele din secolul al XVI-lea (PH.1500–10, CV.1563–83, CC[2].1581, PO.1582 etc.), în care apar sporadic și *pururi* (CC[2].1581), *pururile* (PH.1500–10, CC[2].1581) etc. Originea adverbului este

[12] V. și Ciompec (1985: 117). MDA cuprinde lunga listă de variante ale adverbului.

[13] Forma *pretutindea*, în Diaconovici-Loga (1973: 138), e o greșeală de transcriere sau de tipar; originalul cuprinde forma *pretutindinea*.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

controversată (poate legată de lat. *purus*, MDA, cf. DER). Alte exemple ale variației, și din secolele următoare, sunt reunite de Ciompec (1985: 117).

În multe dintre vechile gramatici – Micu şi Şincai (1980 [1780]: 66), Văcărescu (1982 [1787]: 141), Diaconovici-Loga (1973 [1822]: 138) – adverbul are doar forma *pururea*. În gramatica lui Golescu (2015 [1840]: 77), alături de *pururea* apare și *apururea*, cu o interesantă extindere a tiparului adverbial *a-...-a* (sau o reducere din tiparul locuționar *de-a... -a*).

Adverbul lipsește din vechile dicţionare *(Dictionarium valachico-latinum, Lexiconul de la Buda).* La Damé (1893–1894), forma principală este *pururea*, cu varianta *pururi*. Și Şăineanu (1930) reține doar forma *pururea,* cu „particulă intensivă". MDO (1953) nu înregistrează cuvântul, dar DO (1956) cuprinde forma *pururea*, cu varianta *pururi*. În DOOM[1], ambele variante sunt considerate literare, în ordinea *pururi / pururea,* soluție pe care o păstrează şi DOOM[2].

Tabelul 12 ilustrează o distribuire mult mai echilibrată a celor două variante în corpusurile mari, cu procente aproape egale oferite de CoRoLa. În corpusul roTenTen16 forma *pururea* are totuși de două ori mai multe ocurențe decât *pururi*.

Tabelul 12

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P		E	
pururi	1.434	50,85%	4.362	33,42%	0	–	0	–	1	50%
pururea	1.386	49,15%	8.692	66,58%	0	–	0	–	1	50%

Absența aproape totală a cuvântului din corpusul specializat se explică prin dominanta contextelor sale tipice de folosire, așa cum apare aceasta din analiza corpusurilor mari: atât *pururi*, cât și *pururea* sunt forme livrești, arhaizante și asociate cu stilul religios sau cu alte variante ceremonioase apropiate de acesta (exemplele 12a,b). Aproape toate exemplele provin din rugăciuni, citate biblice, parafrazări religioase.

(12) a. *Bucură-te, că dintru a Raiului hrană* ***pururea*** *guşti* (sarbatori-crestine.ro)
b. *Expoziția „Eminescu – **pururi** tânăr", dedicată împlinirii a 161 de ani de la nașterea poetului* (bcu-iasi.ro)

Preferința dicționarelor normative din ultima jumătate de secol (DOOM[1] și DOOM[2]) pentru *pururi* nu se explică istoric (*pururea* este forma veche și persistentă) şi, din câte rezultă din statistici, nici prin frecvența în uz. Cel mai probabil, în selecția normativă a intervenit presiunea întregii serii, în care majoritatea variantelor în *-a* s-au restrâns la registrul informal, formele fără *-a* fiind considerate literare, deci preferabile.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

4. UN CAZ SPECIAL: VARIAȚIA *ACUM / ACUMA*

Cazul perechii *acum / acuma* este interesant prin numărul foarte mare de atestări, prin procentul ușor mai ridicat de frecvență al variantei nonstandard și printr-un început de specializare funcțională între cele două variante.

În cazul adverbului *acum* (< lat. *eccum modo*, DELR), varianta *acuma* este o inovaţie analogică mai târzie. Forma *acuma* nu apare în secolul al XVI-lea (în CC[2].1581, PO.1582 etc.), fapt verificabil şi cu ajutorul corpusului electronic CETRV. În textele cele mai vechi, există o variaţie între *acum(u)* şi *acmu* (ca adverbe deictice), mai frecvent fiind *acmu* (în CC[2].1581 sunt 5 ocurenţe *acum* şi 231 *acmu*, iar în PO.1582 nicio ocurenţă *acum* şi 49 *acmu*). În aceleaşi texte, *amu*[14] pare să funcţioneze (exclusiv sau predominant) ca marcator discursiv de continuitate. În secolul al XVII-lea, în BB.1688, *acum* este deja mai frecvent decât *acmu*. Ciompec (1985: 116) a identificat forma *acum* în secolul al XVIII-lea, la Antim Ivireanul şi Radu Popescu. *Acuma* are totuşi o atestare chiar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în *Dictionarium valachico-latinum,* unde adverbul temporal tradus prin *nunc* apare în ipostazele *acuma* şi *acmu* (Chivu 2008: 72)[15]. Variația *acum / acuma* continuă în secolul al XIX-lea (Dinică 2015: 235–236) și în prima jumătate a secolului al XX-lea (Mîrzea Vasile 2015: 616). Pentru începutul secolului al XX-lea e semnificativ comentariul despre *acuma* din DA: „Pe când textele cele mai vechi nu-l cunosc deloc, azi el poate sta pretutindeni unde stă *acum* și *acu*” (s.v. *acum*).

Puține dintre vechile gramatici românești includ forma *acuma*, ca formă unică a adverbului temporal deictic sau alături de alte forme echivalente. Vaillant (1840: 111) înregistrează doar pe *acuma* (fără varianta *acum*); tot aici, formele *acuși* şi *acușica* apar cu sensul „imediat” („tout de suite”). Golescu (2015 [1840]: 77) indică ambele forme – *acum* şi *acuma* (alături de *acuș, acușa*); aceeași pereche apare la Alecsandri (1863: 75), unde *acum* şi *acuma* sunt traduse „maintenant” (în vreme ce *acuș* este glosat „de suite”, iar *de acum, mai acum* apar fără variantă cu *-a*).

Lexiconul de la Buda (LB, 1825) înregistrează doar forma *acum*. Peste câteva decenii, Damé (1893–1894) alege *acum* ca formă principală, dar include în dicționar şi varianta *acuma*. La Şăineanu (1930) cuvântul-titlu este *acum*, în legătură cu care se menționează varianta veche *acmu* și variantele populare şi regionale *acu* şi *amu*. MDO (1953) şi DO (1956) nu includ deloc cuvântul în listele lor. În DOOM[1], *acuma* apare în perechea *acum / acuma*, deci ca variantă literară (acceptabilă, chiar dacă preferabilă este *acum*); în DOOM[2] este tot variantă plasată pe locul al doilea, dar cu mențiunea de registru „popular şi familiar”.

Corpusurile CoRoLa şi roTenTen16 au indicat o preferință clară pentru forma *acum*, dar şi un procent nu tocmai neglijabil al variantei cu formantul *-a*.

[14] Pentru *amu* s-au propus două posibile etimologii: din *acmu*, variantă veche a lui *acum,* sau din lat. *ad modo* (DELR, s.v. *acum*).

[15] Forma *acmuș* este tradusă „Statim. Confestim”, iar *amu* „Jam” (p. 72–73).

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

Semnificativ este raportul de frecvenţă din subcorpusul oral (OS), în care ocurenţele formei *acuma* sunt considerabil mai numeroase decât ale variantei literare *acum* (62% vs 38% din total). În subcorpusul de eseuri (E), varianta *acuma* este chiar mai rară decât în marile corpusuri consultate. Subcorpusul parlamentar pare să ignore total forma *acuma*; vom vedea că această constatare este valabilă doar pentru transcrierea „normalizată" a intervenţiilor orale.

Tabelul 13

Variante	CoRoLa		roTenTen16		Corpus specializat					
					OS		P (scris)		E	
acum	194.790	96,73%	2.794.504	96,56%	103	38%	293	100%	1.263	99,17%
acuma	6.578	3,27%	99.603	3,44%	168	62%	0	0%	11	0,86%

Etichetarea din DOOM[2] se dovedeşte corectă şi în acest caz, *acuma* apărând ca o variantă tipică pentru oralitatea informală.

Ne-am propus să verificăm, printr-o analiză mai atentă a ocurenţelor, variaţia *acum / acuma* în scris şi în oralitate, cu eventuala specializare a celor două variante. În acest scop, am analizat toate ocurenţele formelor *acum* şi *acuma* din subcorpusul parlamentar (P), identificând contexte şi funcţii caracteristice. Transcrierile conţin exclusiv forma *acum*, în vreme ce înregistrările orale cuprind şi destul de multe ocurenţe ale formei *acuma*. Faptul că la transcriere *acuma* este substituit de *acum*[16] confirmă perceperea formei în *-a* ca mai puţin recomandabilă în scris (ceea ce corespunde plasării pe locul al doilea în DOOM[1] şi DOOM[2] şi mai ales etichetării stilistice din DOOM[2]).

Din 293 de ocurenţe din corpusul de transcrieri (P, în *Tabelul 13*), doar 183 reprezintă cazuri de oralitate propriu-zisă, de vorbire liberă; am exclus din calcul textele declaraţiilor depuse în scris, precum şi textele citite de la tribună de parlamentari. Din cele 183 de ocurenţe, *acum* are 150, deci 81,97%, iar *acuma* 33 de ocurenţe, reprezentând 18,03%. Amintim că *acuma* este varianta cea mai frecventă în subcorpusul OS. Oralitatea parlamentară este desigur influenţată de contextul instituţional, având un grad mai ridicat de formalitate.

Datele din subcorpusul parlamentar (P) şi din subcorpusul oral spontan (OS) arată că există o situaţie de specializare clară: *acum* cvasiprepoziţional, care introduce unităţi temporale, nu mai acceptă varianta *acuma* (13).

(13) a. *Am fost* ***acum 4 zile*** *la Spitalul Municipal din Petroşani* (P)
b. *şi este mult mai multă muncă decât* ***acum doi sau trei ani*** (IVLRA)[17]
c. ***acum vreo****: # **NU ştiu câţi ani*↑# (ROVA)

[16] Transcrierile şedinţelor Parlamentului cuprind astfel de „redresări", cele mai comune fiind „refacerea" articolului *-l,* a conjuncţiei *dar* (rostite *da*) etc.

[17] În exemple am simplificat parţial sistemul de transcriere din IVLRA şi ROVA.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

În schimb, din raţiuni fonetice (fenomene de sandhi, de simplificare a grupului consonantic înaintea unui cuvânt care începe cu consoană), *acum* apare în această ipostază şi în varianta *acu* (pe care nu am luat-o în calcul în stabilirea frecvenţei adverbului).

(14) *Am cerut şi anul trecut, şi* ***acu doi ani*** (P)

Când este folosit cu valoare deictică (inclusiv în sintagma *până acum(a))*, adverbul poate avea ambele forme, diferenţa esenţială fiind una de registru: între scris şi oralitate şi în funcţie de axa formal-informal. Forma *acuma* apare în interacţiunile orale din Parlament (15a,b) şi, mult mai des, în conversaţiile spontane (15c,d).

(15) a. *O secundă! Avem* ***acuma*** *pauză de consultări, timp de două minute* (P)
b. *Au vorbit şapte de la opoziţie* ***până acuma*** (P)
c. *da' dacă mă duc* ***acuma*** *îl găsesc*? (IVLRA)
d. *da↓* ***acuma*** *e un pic mai clar↓* (ROVA)

În fine, o tendinţă interesantă de specializare priveşte preferinţa pentru varianta *acuma* în cazurile în care adverbul deictic devine marcator discursiv (Zafiu 2009). Situaţiile acestea sunt însă mai puţine decât am fi putut presupune. Multe contexte rămân ambigue, adverbul putând fi adesea interpretabil şi ca element deictic. În subcorpusul parlamentar, unde se poate confrunta textul scris cu înregistrarea audio, am considerat că varianta *acum* are valoare de marcator discursiv doar în 5 cazuri (3,33% din totalul de 150), în vreme ce *acuma* este marcator discursiv în 6 cazuri din 33 (deci 18,18%): un procent ridicat, dar nu suficient de semnificativ pentru pentru a vorbi de specializare.

(16) a. ***Acum****, lăsând gluma la o parte. Pentru ALDE, Ordonanţa nr. 114 este o bază serioasă de discuţii, susceptibil a fi ameliorată* (P)
b. ***Acuma****, ca idee, a compensa datorii, debite şi cele ce derivă din datorii către bugetul de stat sau bugetele locale, ar trebui preluat într-o formulă pe care s-o regăsim aplicabilă către toate instituţiile la care o persoană fizică ar avea de încasat sau de plătit nişte sume, inclusiv ceea ce înseamnă penalităţi şi altele din spate* (P)

Uneori, valoarea discursivă este semnalată şi de asocierea cu alţi marcatori:

(17) a. ***Bun, acuma****, încă o dată, pentru toată lumea, la art. 242 există definiţiile abaterilor disciplinare. Dacă cineva consideră că este o abatere disciplinară, să facă sesizarea respectivă* (P)
b. ***Bun. Acuma*** *haideţi să vorbim puţin de istorie* (P)

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

Un caz interesant este coprezența celor două forme, în ipostazele lor parțial specializate: în (18), *acuma* este marcator discursiv, în vreme ce *acum* are utilizare cvasiprepoziţională:

(18) ***Acuma... acum*** *vreo oră, domnul Bacalbaşa s-a referit la această colectivitate în termen de „dobitoci”. Nu e OK* (P)

Valoarea de marcator discursiv a lui *acuma* este reprezentată și în corpusul oral spontan, fără a fi dominantă și rămânând adesea ambiguă (întărită totuși de prezența altor marcatori: *deci, e*).

(19) a. *deci↓* ***acuma*** *rămâne de văzut în ce ă: în ce măsură:# ă:# este sau nu este* (IVLRA)
b. *e↓* ***acuma*** *orcum nu ne lăfăim↓ şi nici n-o să stăm foarte mult în cameră* (ROVA)

Frecvența ridicată în oralitate și tendința de specializare oferă argumente funcționale în sprijinul deciziei DOOM[2] de a înregistra în continuare ambele variante ale adverbului.

5. OBSERVAȚII GENERALE

Scurtele prezentări diacronice ale fiecărei perechi de forme examinate arată că în stadiile mai vechi de limbă variația era liberă și imprevizibilă. Dicționarele și gramaticile propuneau variante diferite (în majoritatea cazurilor, cum preciza și Ciompec (1985: 117), fără certe constrângeri dialectale), uneori manifestând preferințe pentru un anumit tipar. *Dictionarium valachico-latinum,* de exemplu, cuprinde în unele cazuri doar variante cu formantul *-a (acuma, aicea*), în altele doar variante fără *-a* (*acolo, asemene, aşijdere*) sau fără *-a*, dar cu variația *-e/-i* (*atunce / atunci*) sau cu variația determinată de prezența sau absența formantului *-le: aiure / aiurile, aimintre / aimintrile*). Variantele sunt intrări separate, dar au aceeași glosare. Şăineanu (1930), dicționar foarte popular în prima jumătate a secolului al XX-lea, manifestă o preferinţă pentru variantele în *-a*: *alăturea, alocurea, alminterea, asemenea, aşişderea.* DOOM[1] a preferat să mențină o legătură cu tradiția formelor fluctuante, admițând aproape toate variantele de acest tip. În DOOM[2] s-a manifestat o mai puternică intenție de standardizare prin eliminarea unor variante învechite și prin introducerea etichetelor stilistice.

Percepția globală a tiparului de variație discutat este că variantele cu formantul *-a* sunt predominant populare și colocviale, cu unele excepții și cu diferențe de acceptabilitate la nivel lexical, cele fără *-a* având de obicei caracter literar (Avram 1997: 256; Dinică 2008: 589). Din analiza datelor istorice rezultă că diferențierea

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

stilistică este de dată recentă, chiar ulterioară modernizării generale a limbii române din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Nu există explicații simple și unitare pentru faptul că în fixarea formei literare definitive s-au preferat formele cu *-a* în cazul adverbelor *asemenea, aşijderea,* variantele fără *-a* în celelalte cazuri (*acolo, acum, adineauri, aici, alături, altminteri, atunci, pretutindeni, pururi*).

Pe baza datelor statistice (extrase din corpusul roTenTen16) se pot opera, pentru limba actuală, ierarhizări ale frecvenței relative şi absolute a variantelor cu formantul *-a*.

Procentele din totalul ocurențelor fiecărui adverb confirmă frecvența foarte ridicată (asociată caracterului literar) a variantelor *asemenea* (în *de asemenea*) = 98,72% > *aşijderea* = 96,82%. Acestea sunt urmate de *pururea* = 66,58%.

Au frecvențe din ce în ce mai mici variantele:

acuma (3,44%) > *pretutindenea* (1,18%) > *altminterea* (0,95%) > *adineaorea* (0,82%) > *alocurea* (0,71%) > *aicea* (0,39%) > *nicăierea* (0,27%) > *atuncea* (0,24%) > *alături*a (0,15%) > *acolea* (0,03%)

Este instructivă și o ierarhizare a frecvențelor absolute, a numărului de ocurențe pe care le au în corpusul roTenTen16 variantele omise sau plasate pe locul secund de DOOM[2] (cele omise sunt marcate cu aldine):

acuma (99.603) > ***asemeni*** (numai în *de asemeni*) (12.279) > *pururea* (8.692) > ***aicea*** (6.844) > *atuncea* (5.103) > *alături*a (1.081) > ***pretutindenea*** (465) > *acolea* (394) > ***alocurea*** (151) > *nicăierea* (134) > ***altminterea*** (110) > *aşijderi* (67) > ***adineaorea*** (24)

Cele două ierarhii – care confirmă, în general, indicațiile normative actuale – pot ghida păstrarea sau omiterea unor variante din viitoarele instrumente de standardizare a limbii.

6. CONCLUZII

Utilizarea formantului *-a,* fenomen bine reprezentat în limba veche, dar care nu mai este productiv azi, are totuși efecte, ca trăsătură caracteristică a limbii române, într-o zonă de variaţie care nu este atât de marginală precum ar putea părea.

În general, deciziile DOOM[2] în privința selecției, a ierarhizării și a etichetării stilistice a variantelor cu și fără formantul *-a* au fost confirmate de datele statistice: ceea ce înseamnă că intuiția autorilor a corespuns uzului majoritar contemporan, dar și că recomandările normative au fost urmate și au avut efect în timp. Normarea

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

de dată recentă, mergând spre restrângerea progresivă a numărului de variante, s-a dovedit un succes.

Investigațiile statistice oferă o bază obiectivă a frecvenței variantelor în uz, dar deciziile normative sunt întotdeauna mai complexe și determinate de o ierarhie a criteriilor și de diferitele modele ideologice de evaluare a limbii. Trecerea în revistă a câtorva repere istorice joacă un rol în acest proces, în măsura în care standardizarea nu are doar rolul de a simplifica și a unifica, ci și pe acela de a păstra anumite tradiții și de a menține accesul la texte mai vechi.

În cazul variantelor admise inițial de DOOM[1], dar excluse de DOOM[2], există argumente şi pentru menținerea recomandărilor actuale, și pentru revenirea asupra unora dintre acestea, prin reintroducerea, cu marcare clară a restrângerilor stilistice, a unor variante. Pe baze strict statistice, se poate stabili o ierarhie a acceptabilității variantelor; analiza detaliată a contextelor poate oferi informații asupra specializărilor incipiente, care justifică menținerea unor forme.

CORPUS

CETRV – Corpus electronic al textelor româneşti vechi (1521 – 1640): textvechi.ro
roTenTen16 – Corpus of the Romanian Web:
https://app.sketchengine.eu/#dashboard?corpname=preloaded%2Frotenten16
CoRoLa – Corpus de referință pentru româna actuală: corola.racai.ro
CS (Corpus special) – (1.369.387 cuvinte) alcătuit din:

– OS (corpus oral) = IVLRA + ROVA (110.290 cuvinte)
  IVLRA (57.293 cuvinte) = Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacţiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiţă de tipologie,* Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2002.
  ROVA (52.997 cuvinte) = Laurenția Dascălu Jinga (coord.), *Româna vorbită actuală (ROVA). Corpus şi studii,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
– P (corpus parlamentar, 322.721 cuvinte) = şedințele Camerei Deputaților din februarie 2019 – cdep.ro
– E (eseuri și jurnale, 936.376 cuvinte): Lucian Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească,* București, Humanitas, 1997; Mircea Cărtărescu, *Zen. Jurnal 2004–2010*, București, Editura Humanitas; Ruxandra Cesereanu, *Imaginarul violent al românilor,* București, Humanitas, 2003; Andrei Cornea, *Noul*, *o veche poveste*, București, Editura Humanitas, 2008; Gabriel Liiceanu, *Uşa interzisă,* București, Editura Humanitas, 2002; Horia-Roman Patapievici, *Omul recent,* București, Editura Humanitas, 2001; Ioana Pârvulescu, *Întoarcere în secolul 21*, București, Editura Humanitas, 2009; Andrei Pleșu, *Despre frumusețea uitată a vieții*, București, Editura Humanitas, 2011; Cristian Tudor Popescu, *Nobelul românesc,* Iași, Editura Polirom, 2004.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

SURSE

BB.1688 – *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic, 1977.
CC^2.1581 – Diaconul Coresi, *Cartea cu învăţătură*, ed. Sextil Puşcariu şi Alexe Procopovici, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec, 1914.
CCat.1560 – Coresi, *Catehism*, ed. Alexandra Roman-Moraru, în Ion Gheţie (coord.), *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 101–105.
CV.1563–83 – *Codicele Voroneţean*, ed. Mariana Costinescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1981.
DÎ – *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş, Alexandra Roman-Moraru, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.
Ev.1642 – *Evanghelie învăţătoare*, ed. Alin-Mihai Gherman, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
PH.1500–10 – *Psaltirea Hurmuzaki,* ed. Ion Gheţie, Mirela Teodorescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
PO.1582 – *Palia de la Orăştie.* I, *Textul*, ed. Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza”, 2005.
Prav.1581 – *Pravila ritorului Lucaci,* ed. I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1971.
Prav.1646 – *Carte românească de învăţătură*, 1646, ed. Andrei Rădulescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1961.

BIBLIOGRAFIE

Alecsandri 1863 = V. Mircesco [Vasile Alecsandri], *Grammaire de la langue roumaine*, Paris, Maisonneuve, 1863.
Avram 1997 = Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, ediţia a II, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.
Chircu 2010 = Adrian Chircu, „Une concordance adverbiale franco-roumaine: anc.fr. *-s /* roum. *-a (-le, -e, -şi)*”, în Ligia Stela Florea, Cristiana Papahagi, Liana Pop, Anamaria Curea (ed.), *Directions actuelles en linguistique du texte, Actes du colloque international Le texte: modèles, méthodes, perspectives*, vol. I, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2010, p. 283–288.
Chivu 2008 = Gheorghe Chivu (ed.), *Dictionarium valachico-latinum. Primul dicţionar al limbii române,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.
Ciompec 1980 = Georgeta Ciompec, „Particulele adverbiale în limba română”, *Limba română* XXIX (2), p. 86–91.
Ciompec 1985 = Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie şi diacronie,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985.
Damé 1893–1894 = Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, I–III, Bucarest, Imprimerie de l'État, 1893–1894.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

DA	= *Dicţionarul limbii române*, tomul I, partea I, A–B, București, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, 1913.
DELR	= *Dicţionarul etimologic al limbii române (DELR),* vol. I, A–B, red. responsabili Marius Sala, Andrei Avram, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
DER	= Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I.O., 2001 (ed. orig. 1954–1966).
Diaconovici-Loga 1973 [1822]	= Constantin Diaconovici-Loga, *Grammatica românească pentru îndreptarea tinerilor*, ed. de Olimpia Şerban şi Eugen Dorcescu, Timișoara, Facla, 1973.
Dinică 2008	= Andreea Dinică, „Adverbul”, în Valeria Guțu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române*, I. *Cuvântul,* tiraj nou, revizuit, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 585–605.
Dinică 2015	= Andreea Dinică, „Adverbul” [Secolul al XIX-lea], în SILR, p. 223–248.
DO 1956	= Alexandru Rosetti, Emil Petrovici (coord.), *Dicţionar ortoepic,* Bucureşti, Editura Academiei, 1956.
DOOM[1]	= Mioara Avram (redactor responsabil), *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Academiei, 1982.
DOOM[2]	= Ioana Vintilă-Rădulescu (coord.), *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
EMR I	= B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I, Bucureşti, Socec, 1886.
Eustatievici 1969 [1757]	= Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, *Gramatica rumânească*, *1757. Prima gramatică a limbii române,* ed. Neculai A. Ursu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969.
Golescu 2015 [1840]	= *Iordache Golescu, Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticeşti – locul şi importanţa în istoria lingvisticii româneşti (ediţie de text şi studiu introductiv),* ed. de Andreea Mirela Dinică, Bucureşti, Editura Muzeul Literaturii Române, 2015.
Hasdeu 1879	= Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, II, Bucureşti, Noua Tipografie Națională, 1879.
LB 1825	= *Lesicon românescu – lătinescu – unguresc – nemţescu,* Budae, Typographiae Regiae Universitas Hungarieae, 1825.
Mîrzea Vasile 2015	= Carmen Mîrzea Vasile, „Adverbul” [Secolul al XX-lea], în SILR, p. 597–626.
MDA	= Academia Română, *Micul dicţionar academic*, I–IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
MDO 1953	= Academia Română, *Mic dicţionar ortografic,* Bucureşti, Editura Academiei, 1953.
Micu și Șincai 1980 [1780]	= Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, ed. Mircea Zdrenghea, Cluj-Napoca, Dacia, 1980.

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

Nicolae 2019 = Alexandru Nicolae, *Word Order and Parameter Change in Romanian. A Comparative Romance Perspective*, Oxford, Oxford University Press, 2019.
Popescu-Marin 2014 = Magdalena Popescu-Marin, „Concordanţe româno-retoromane: particulele *-a, -ş(a)* la adverbe”, în Gheorghe Chivu, Oana Uţă Bărbulescu (ed.), *Ion Coteanu – in memoriam,* Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2014, p. 283–286.
Procopovici 1941 = Alexe Procopovici, „Adecăte(a), adecăle(a), adecătele(a); de-a-ncâtelea; uite – uită”, *Dacoromania* 10, 1941, p. 72–79.
SILR = Gheorghe Chivu, Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Irina Nicula (ed.), *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea*, ediție revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 2015.
Șăineanu 1930 = Lazăr Șăineanu, *Dicţionar universal al limbei române, A opta ediţiune,* [Craiova], Editura Scrisul Românesc, [1930].
Vaillant 1840 = J.-A. Vaillant, *Grammaire roumâne*, Boucourest, Walbaum, 1840.
Vasile 2013 = Carmen Vasile, *Adverbul românesc între continuitate latină, specific balcanic şi evoluţie internă*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, 2013.
Văcărescu 1982 [1787] = Ianache Văcărescu, *Observaţii sau băgări-dă-seamă asupra regulelor şi orânduelelor grammaticii rumâneşti*, în: Cornel Cîrstoiu (ed.), *Poeţii Văcăreşti (Ianache, Alecu şi Nicolae), Opere*, Bucureşti, Editura Minerva, p. 85–180.
Zafiu 2006 = Rodica Zafiu, „Particulă”, în Marius Sala (coord.), *Enciclopedia limbii române,* ediţia a II-a, București, Univers Enciclopedic, 2006, p. 421–423.
Zafiu 2009 = Rodica Zafiu, „Evoluţia adverbelor de timp *atunci, acum, apoi* către statutul de mărci discursive”, în Rodica Zafiu, Gabriela Stoica, Mihaela N. Constantinescu (ed.), *Limba română. Teme actuale. Actele celui de-al 8-lea Colocviu al Catedrei de limba română,* Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2009, p. 779–793.
Zafiu 2020 = Rodica Zafiu, „Normative Dictionaries”, în Franz Lebsanft, Felix Tacke (ed.), *Manual of Standardization in the Romance Languages,* Berlin, De Gruyter, 2020, p. 261–280.

ADVERBIAL VARIANTS WITH THE FORMATIVE *-A* IN PRESENT-DAY ROMANIAN: BETWEEN STANDARDIZATION AND USAGE DIVERSITY

(Abstract)

This article presents the results of a corpus investigation about the 13 pairs of adverbial variants which differ through the presence vs. the absence of the formative *-a*: (1) *acolo / acolea* ˙there’; (2) *acum / acuma* ˙now’; (3) *adineaori / adineaorea* ˙just now’; (4) *aici /*

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)

aicea ˈhere’; (5) *alături / alăturea* ‘adjoining’; (6) *(pe) alocuri / (pe) alocurea* ˈhere and there’; (7) *altminteri / altminterea* ˈotherwise’; (8) *(de) asemeni / (de) asemenea* ˈalso’: (9) *așijderi / așijderea* ˈlikewise’; (10) *atunci / atuncea* ˈthen’; (11) *nicăieri / nicăierea* ˈnowhere’; (12) *pretutindeni / pretutindenea* ˈeverywhere’; (13) *pururi / pururea* ˈalways’. We make a short incursion in the history of standardization for each lexical variant (first attestations, recordings in old dictionaries and grammars) and we verify their presence in two corpora of contemporary Romanian (CoRoLa, roTenTen16), and in a small corpus specially built for introducing the distinction between spoken and written texts.

The results of the investigation confirm the standardization choices of the most recent normative dictionaries: generally, the condemned variants are also the rarest in texts. However, we have also noticed that the nonstandard forms do not disappear, but preserve the status of archaising and learned forms or specialize for new discourse functions.

Cuvinte-cheie: *analiză de corpus, standardizare, variante adverbiale, formanţi adverbiali.*

Keywords: *corpus analysis, standardization, adverbial variants, adverbial formatives.*

Facultatea de Litere, Universitatea din București
Str. Edgar Quinet, nr. 5–7
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
rodica.zafiu@litere.unibuc.ro

BDD-A32993 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:30 UTC)